
UN MANUSCRIS INEDIT DIN ARHIVA „PAUL GORE” (1860)

Maria Danilov

Cuvinte-cheie: Principatul Moldovei, Basarabia, istoria culturii, manuscris, Paul Gore, Gheorghe Gore.

Risipită de-a lungul timpului în mai multe colecții, atât publice cât și private, arhiva lui Paul Gore a suscitat mereu interesul cercetătorilor din varii domenii: genealogie, heraldică, sociologie, istoria culturii sau istoria Basarabiei sub dominația țaristă, în special. Cele mai prețioase colecții de documente se dețin în arhivele bucureștene (Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale) și cuprind cea mai voluminoasă parte de documente (96 unități arhivistice inventariate din arhiva neamului Gore (1579-1945). O parte impunătoare a colecției cuprinde inventare în care se regăsesc diverse informații istorice referitoare la viața și activitatea lui Gheorghe Gore¹. Referințele asupra activității lui Gheorghe Gore pe tărâm cultural în Basarabia (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) au ajuns binecunoscute. Mai puțin este cunoscută opera scrisă a acestuia, rămasă în bună parte în manuscris.

¹ Gheorghe Gore (1839-1909). Neamul Gore are rădăcini genealogice fixate încă din secolul al XVI-lea, originar din Basarabia, din ținutul Tigheciului. Tatăl lui Gheorghe Gore, Spiridon, era proprietarul moșiei Dușmana din jud. Iași. Aici s-a născut viitorul publicist. Pe când avea 13 ani, familia s-a mutat cu traiul la Ghindești, jud. Soroca. Conform deciziei din 30 martie 1847 a Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia, lui Spiridon Gore și fiilor săi – Vasile, Gheorghe și Alexandru – le-a fost recunoscut titlul de nobili. Gheorghe Gore a învățat la Gimnaziul din Chișinău (1849-1856), la absolvirea căruia a obținut dreptul de funcționar clasa a XIV-a. În 1861 a absolvit Facultatea de Drept a Universității din Moscova; pe 1 februarie 1862-29 iulie 1865 este angajat funcționar în cancelaria guvernatorului din Basarabia; din 6 decembrie 1867 deține funcția de asesor la judecătoria și conciliator în litigiile funciare (1868); 1869-1875 – judecător de pace în Adunarea de Zemstvă din județul Orhei; avocat în Circumscripția Curții de Justiție din Harkov (1875) și Odessa (1875-1878); notar; membru al Judecătoriei penale regionale basarabene; mediator de pace, de sector la Orhei (mai 1878-ianuarie 1904); avocat și, concomitent, traducător la Judecătoria din Chișinău; membru al Adunării Nobilimii basarabene, mareșal al nobilimii din județul Chișinău.

Opera scrisă a lui Gheorghe Gore este una destul de modestă. Puținele articole publicate în paginile presei oficiale, scrise în rusește, sunt o reflecție a unei drame trăite de basarabeni într-un veac de singurătată, de izolare forțată de frații lor din țara de dincolo de Prut. De aici și intențiile publicistului de a lămuri opinia publică rusească în privința originii Românilor, după cum observase la timpul său Ștefan Ciobanu. Gheorghe Gore este considerat unul dintre cei mai buni cunoscători ai trecutului cultural al românilor, „cel mai de seamă propagator al culturii românești, unul dintre cei mai aprigi apărători în chestiunile naționale” (Ciobanu 1992, 245-246). A lăsat o serie de lucrări privitoare la chestiunile naționale, publicate în *Buletinul regiunii Basarabia*. Toate scrierile lui Gheorghe Gore sunt consemnate la capitolul „Studii rusești asupra trecutului și culturii românilor” (Ciobanu 1992, 245). Ștefan Ciobanu considera că, deși aceste lucrări „au fost scrise într-o limbă străină, ele vădesc preocupările cercurilor intelectuale ale românilor basarabeni, adeseori tendința lor de a lămuri opinia publică rusească în chestiunea originii Românilor, a vieții lor, iar uneori în aceste scrieri, în mod spontan izbucnește iubirea lor față de neam, patriotismul lor cald” (Ciobanu 1992, 245). Vom observa că Ștefan Ciobanu n-a reușit să cerceteze nici pe departe toate scrierile lui Gheorghe Gore, fapt menționat de el însuși, de altfel: „n-am avut la îndemână toate articolele lui Gheorghe Gore” (Ciobanu 1992, 249). Ceea ce n-a reușit la timpul său Ștefan Ciobanu, au recuperat ulterior istoricii și criticii literari în anii '90 ai sec. XX. În urma unei riguroase selecții a textelor publicate de Gheorghe Gore în paginile revistei regionale *Bessarabskie Oblastnye Vedomosti* în anii 1866-1867, Vasile Ciocanu avea să realizeze o solidă restituire documentară (Ciocanu 1989, 125-127). Deși, trebuie să recunoaștem că aprecierile critice asupra operei scrise a basarabeanului Gheorghe Gore, într-un fel sau altul, au întârziat cu mai bine un secol.

Un manuscris inedit din arhiva lui Paul Gore (*Viața socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore/ Общественный быт Молдавии до 1812 года. Расуждение Георгия Горе* (1860).

Printre operele de valoare semnate de Gheorghe Gore a fost identificat, de curând, un manuscris inedit – *Общественный быт Молдавии до 1812 года. Расуждение Георгия Горе* (1860). Lucrarea cuprinde 93 de pagini (în caiet) și poate fi apreciată drept una dintre primele scrieri istorice semnate de un basarabean, având incurșiuni asupra dreptului funciar din Principatul Moldovei de până la 1812². Pe pagina de titlu a manuscrisului sunt aplicate două ștampile în perioade diferite: 1) „Biblioteca Pavla Gheorghevicea Gore / Библиотека Павла Георгиевича Горе” (ștampilă ovală, imprimeu roșu, rus.); 2) „Biblioteca Paul de Gore. Basarabia” (cerneală neagră, în română). De asemenea, se pot citi și alte însemnări. Pe colțul din stânga, sus: „Teza de drept a tatălui meu” (însemnarea aparține lui Paul Gore), iar pe colțul din dreapta „Lucrarea mi-a fost pusă la dispoziție pe 1 decembrie, V. Leșkov/ Представлено ко мне 1 дек. Професор В. Лешков”³. Tot acolo este indicat: „Bib. Ion Pelivan, VI mss 33 a” (fig. 1-2).

Pe partea inferioară a paginii este notat: „3 noiembrie, Moscova, 1860 / 3-го ноября. 1860. Москва”. Se cuvine să precizăm că în dosar (mapa arhivei de la București) sunt inventariate sub același număr două manuscrise ale lucrării lui Gheorghe Gore. Primul exemplar este o ciornă (originalul), iar cel de al doilea este o copie a originalului, realizată de Ioan Pelivan în 1945 (sau de un alt copist la indicația lui Ioan Pelivan).

Cât privește copia manuscrisului, vom preciza că pe pagina de titlu (în chenar) este redat conținutul după originalul-ciornă „Gheorghe Gore. *Общественный быт Молдавии до 1812 года. (Расуждение Gheorghe Gore). Teza de doctorat⁴. Moscova 1860* (cerneală neagră). Sub che-

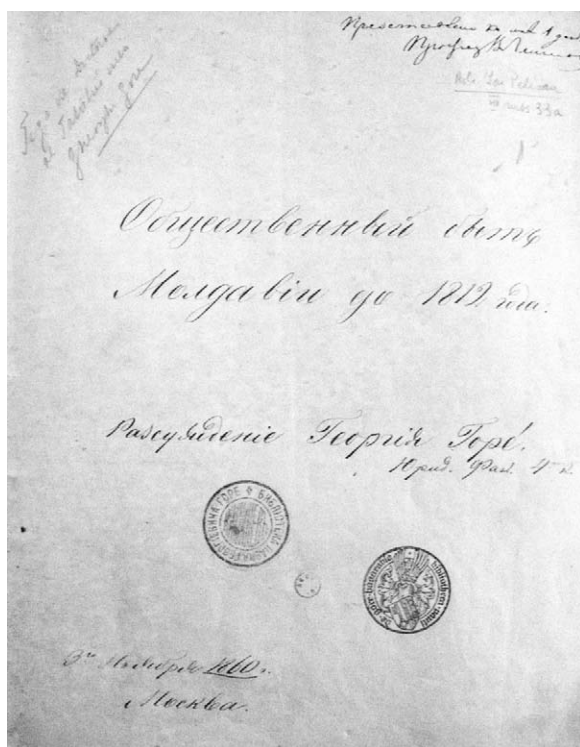

Fig. 1. Pagina de titlu și fila de început a manuscrisului: *Viața socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore*, Moscova, 1860 (ANICB, Fond Pavel Gore, d. 4, f. 2).

nar este înscris „copiat în 1945” (creion). Iar pe dreapta paginii de titlu (sus) se citește: „Biblioteca Ion Pelivan” (creion)⁵ (fig. 3).

Din cele consemnate mai sus putem constata următoarele: manuscrisul lucrării *Viața socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore* (Mosova, 1860), a făcut parte din biblioteca lui Ion Pelivan (evident, după decesul lui Paul Gore, în 1927). Acest fapt ne îndeamnă să presupunem că o parte din arhivele lui Paul Gore, inclusiv manuscrisul în cauză, au fost deținute anume de Ioan Pelivan⁶.

De asemenea, suntem motivați să susținem că Ioan Pelivan a avut intenția să publice lucrarea lui

² Arhivele Naționale Istorice Centrale București (în continuare ANICB), Fond Pavel Gore, d. 4, 156 f.; O parte impunătoare a colecției cuprinde inventare în care se regăsesc diverse informații istorice referitoare la viața și activitatea lui Gheorghe Gore (1839-1909).

³ În 1867 V. Leșkov a fost ales decan al Facultății de Drept a Universității din Moscova.

⁴ Corect: teza de licență.

⁵ Nu cunoaștem cine a realizat această copie, care erau intențiile. Cert este că manuscrisul la acea vreme se afla în biblioteca lui Ion Pelivan, acesta, poate a avut și intenția să-l publice. Deținea, cele mai bogate arhive basarabene. Este de presupus că anul 1945, ultimul an de război, în condițiile în care în România intervenise o răsturnare radicală în viața politică, contextul istoric defavorabil n-a mai putut facilita publicarea manuscrisului.

⁶ Este cunoscut că Ioan Pelivan, alături de Ștefan Ciobanu și Gheorghe Bezviconi, a deținut cele mai bogate arhive referitoare la trecutul Basarabiei sub stăpânirea țaristă.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a manuscript entry. The text is densely written and appears to be a detailed record or account. The right margin contains some smaller text and a circular stamp. There is a handwritten number '18' at the top right. The main text discusses various matters, possibly related to social conditions in Moldova before 1812, as indicated by the caption.

Fig. 2. Fila de început a manuscrisului: Viața socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore, Moscova, 1860 (ANICB, Fond Pavel Gore, d. 4, f. 2).

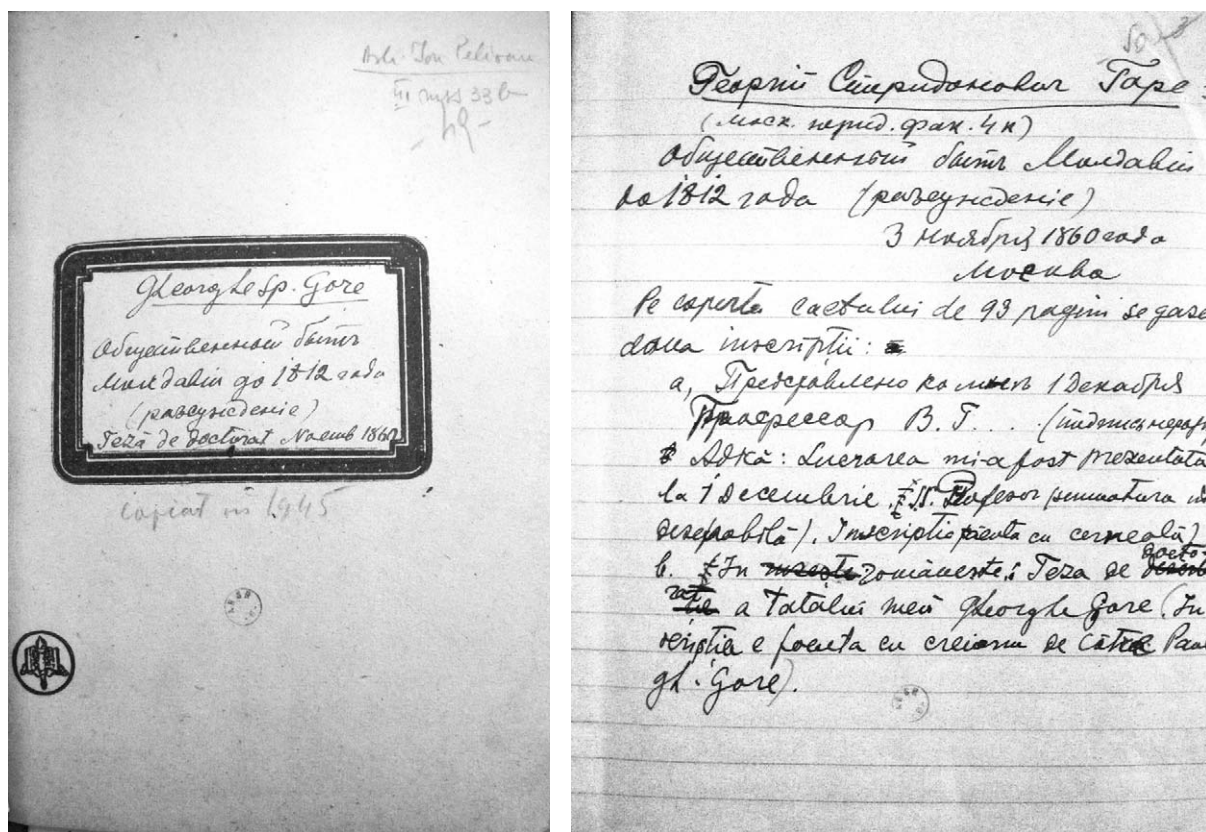

Fig. 3. Pagina de titlu a manuscrisului-copie: *Viața socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore* (versiunea tradusă în limba română) (ANICB, Fond Pavel Gore, d. 4).

Gheorghe Gore, odată ce a realizat copia manuscrisului. Amintim în context că Ioan Pelivan reușise să editeze în acei ani două lucrări importante consacrate unor mari personalități ale mișcării cultural-naționale din Basarabia: 1) Nicolae Casso (1839-1904) (Pelivan 1942, 63-82) și 2) Alexandru Matei Cotruță (1828-1905) (Pelivan 1992, 301-318). Este vorba de lucrări scrise în pribegie, departe de provincia natală, având la îndemână modeste surse aduse la București din Basarabia. Mai este vorba de anul de pomină 1940, – anul reocupării Basarabiei de către vecinii din est, de astă dată de către imperiul sovietic.

Generația lui Ioan Pelivan (1876-1954) a prețuit nespun de mult cunoașterea trecutului istoric al provinciei dintre Prut și Nistru. Această tendință spre cunoaștere venea dintr-o istorie trăită de ei sub vremi streine. Avea să ne mărturisească chiar Ioan Pelivan, pe când era student la Dorpat (1898-1902), în Estonia, apoi „ostrovăr” la Wenden, Letonia și de acolo surghiunit în guberniile Arhanghelsk și Viatka, Rusia. Era mereu frământat de chestiunea trecutului Basarabiei în cursul

dominației rusești. Spre exemplu, Ioan Pelivan se întrebă: „s-a ocupat cineva de nevoile naționale ale moldovenimii basarabene și dacă s-a luptat cineva pentru păstrarea limbii noastre materne, a obiceiurilor și datinilor strămoșești și contra rusificării forțate a moldovenilor [...]” (Pelivan 1992, 246).

Un motiv în plus pentru acele frământări ale tânărului basarabean era și faptul că, ceilalți colegi de la Universitate, fie polonezi, fie ucraineni, fie letoni, fie gruzini ș.a. – „aveau aproape fiecare, în locuințele lor, portretele poezilor, scriitorilor, savanților și luptătorilor pentru cauza lor națională [...]. Noi, studenții moldoveni basarabeni, ne simțeam umiliți față de acești colegi, pentru că nu știam nimic, sau aproape nimic din trecutul moldovenesc al Basarabiei și nu cunoșteam pe nici un poet sau scriitor basarabean moldovean” (Pelivan 1992, 246). Generația lui Ioan Pelivan, deci, nu avea știință de nici un precursor sau mentor al mișcării naționale din Basarabia. Această mare ruptură care a persistat între generațiile care s-au perindat după 1812 în provincia de la est de Prut,

în lipsa unei mișcări culturale unificatoare, – a marcat într-un fel sau altul destinul luptătorului basarabean.

Ioan Pelivan avea adunate în biblioteca sa prețioase mărturii ale istoriei noastre culturale. Mai avea convingerea că „trecutul moldovenesc al Basarabiei de sub oblăduirea rușilor continuă să rămână necunoscut, după cum rămâne necunoscut, în cea mai mare parte și până azi”. Toate acestea, ne îndeamnă să presupunem că Ioan Pelivan avusese intenția să și publice lucrarea lui Gheorghe Gore (*Viața socială din Moldova înainte de 1812*), timpul istoric, însă, n-a fost în favoarea lui. Era anul 1945.

Gheorghe Gore și memoria istorică

Revenind asupra contextului istoric în care Gheorghe Gore, student la Facultatea de Drept a Universității din Moscova, a elaborat teza sa de licență, în 1860, ar trebui să scoatem în evidență două momente esențiale. Primul ține de contextul imperial în care studentul basarabean a reușit să obțină aprobarea pentru cercetarea unui subiect ce ține de istoria vieții sociale a Principatului Moldovei de până la anul 1812. Vom observa că, în urma evenimentelor revoluționare care au avut loc în Europa (48-ismul european), în 1849, Ministerul Învățământului Public al Imperiului Rus a interzis studiarea „Istoriei dreptului străin/european” în instituțiile de învățământ superior. Acest curs va fi reintrodus abia după opt ani, în 1857. Tocmai în contextul amintit se înscriu și anii de studii la Universitatea din Moscova a basarabeanului Gheorghe Gore. Numai așa putem explica faptul că lui Gheorghe Gore i s-a permis să-și aleagă un subiect pentru teza de licență în drept cu incursiuni în istoria dreptului străin (*Viața socială din Moldova înainte de 1812*).

Cel de al doilea aspect, mult mai important pentru noi, capătă o semnificație aparte dacă îl raportăm la istoria Principatelor Române. Gheorghe Gore a manifestat un interes deosebit pentru cercetarea trecutului istoric al Principatului Moldovei pe urmele proaspete ale evenimentului istoric – Unirea Principatelor de la 1859. Lucrarea a fost elaborată în 1860 – la un an după Unirea Principatelor. De asemenea, vom observa că interesul sporit al cercetărilor atât din vestul european, cât și din estul Europei și din Imperiul Rus, inclusiv, asupra istoriei Principatelor Române, în această etapă a ajuns binecunoscut. Astfel, efortul tânărului ba-

Fig. 4. Gheorghe Gore (așezat pe scaun), student la Facultatea de Drept a Universității din Moscova între anii 1857 și 1861 (ANRM, colecția iconografică).

sarabean este demn de toată admirația. Or, acest moment deosebit de relevant, îl așează deopotrivă pe basarabeanul Gheorghe Gore alături de cei mai devotați fii ai neamului, care și-au manifestat plener dragostea față de țara de origine.

Lucrarea lui Gheorghe Gore „*Viața socială din Moldova înainte de 1812*”, este structurată în opt capitole distincte: *Formarea Principatului Moldovei și originea poporului român; Scurt istoric asupra teritoriului Principatului Moldovei înainte de anul 1812; Populația Moldovei de până la 1812; Formarea proprietății funciare și relațiile funciare dintre proprietari; Țigani; Sistemul de administrare internă; Despre industrie și comerț; Despre viețile unor domnitori care au lăsat urme în istoria țării*.

Dacă am judeca opera lui Gheorghe Gore doar după titlurile de capitole înșirate, ar fi suficient să constatăm că autorul a încercat să ofere cititorului o perspectivă de unitate asupra fenomenului istoric cu reflecții pe marginea vieții sociale a Moldovei din cele mai vechi timpuri și până la anul 1812. Repertoriul bibliografic cuprins în lu-

⁷ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 2.

crare, de asemenea ne oferă o imagine de ansamblu asupra lucrării: *Descrierea Moldovei*, Moscova, 1789 (ediția moscovita a lui Levșin a operei lui Dimitrie Cantemir); *Wilkinson, Tableau historique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821; *La Valachie et la Moldavie*, Paris, 1822 (autor necunoscut); Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Berlin 1766; *Deipres – Revue des Deux Mondes, 1848, 1-er janvier* (Morny 1847, 17)⁸; M. Kogălniceanu, *Histoire de Valahie et de Moldavie*, Berlin, 1854 (Kogălniceanu 1854, 470)⁹; *Regnault – Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes*, Paris, 1854¹⁰; Палаузов, *Молдавия и Валахия в политическом отношении*, С. Петербург, 1858 (Палаузов 1859, 296)¹¹; Ubicini, *Provincia roumaines*, Paris, 1856 (Ubcini 1856, 205); Gh. Șincai de Șinca, *Cronica românilor*, Iasi, 1855 (Șincai 1855, 398)¹², *Gazete politice: Steaua Dunării*¹³ (Dunaiskaja zvezda)¹⁴. După cum se poate constata cu ușurință, în lista literaturii citate se regăsesc ediții prețioase asupra istoriei Principatelor Române, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dar și ediții curente, precum cea a lui A. Ubicini sau a lui S. Palauzov.

Lucrarea lui Gheorghe Gore este însoțită de un „Cuvânt-înainte”. Perspectiva de abordare este una ancorată în evenimentele curente ale istoriei europene, raportată la fenomenul Unirii Principatelor Române. Astfel, Gheorghe Gore susține că „este destul de curios să ne oprim asupra vieții sociale din Moldova, populația căreia este parte a poporului român, care după lungi și grele suferințe și-a văzut dreptul său recunoscut la Congresul de la Paris și binecuvântat prin Convenția

din 19 august 1858”¹⁵. În fapt, această Convenție unea principatele doar pe hârtie cu numele de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, acestea fiind puse sub garanția marilor State europene și sub suzeranitatea Porții, recunoscându-li-se conducerea și independența internă. Acum acest popor își simte renașterea. El își amintește cu groază de trecutul întunecat și crede într-un viitor mai bun. „Poate cele mai legitime dorințe ale poporului român din varii motive nu s-au realizat, în orice caz, acestea sunt atât de firești și demne de admirat pentru că trezesc peste tot cea mai mare simpatie”¹⁶.

Gh. Gore se pronunță destul de îndrăzneț asupra viitorului „Principatelor Dunărene” aflate în mijlocul statelor europene, asupra reformelor inițiate de domnitorul Alexandru Ioan Cuza: „Nu se cunoaște care va fi viitorul acestor Principate Dunărene în mijlocul statelor europene, în orice caz va fi un viitor mai bun decât trecutul. În timpul de față se petrec diverse reforme, scopul cărora este de a uni cele două principate într-un spațiu unic. Mai multe piedici au și fost înlăturate. Astfel, principele Cuza, imediat după alegerea lui în calitate de domnitor al Moldovei și Valahiei, a dat ordin să fie scoasă granița, care împărțea același popor în două, a lichidat vămile, a format o armată unică sub un singur conducător. Principatele sunt unite cu telegraf. Au fost deschise multe școli, mai ales la sate, și nu de mult s-a deschis Universitatea din Iași”¹⁷.

Ceea ce este important să observăm, autorul nu pune la îndoială unitatea românească. Cele două principate sunt locuite de „același popor”, iar „patrioții români se străduiră din toate puterile să realizeze dorința tuturor românilor exprimată și înfăptuită pentru scurtă vreme de Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul”¹⁸. Atunci când face referință la formarea Principatului Moldova și originea poporului român, Gh. Gore subliniază că „un număr însemnat (aproximativ 9 milioane) de populație, având înrudire de limbă, religie, tradiție și obiceiuri, locuiește în Moldova, Valahia, în partea răsăriteană a Ungariei, aproape în toată Transilvania, Bucovina și în Basarabia”¹⁹. Nistrul, munții Carpați, Tisa, Dunărea și Marea Neagră sunt frontierele naturale ale acestor provincii împărțite între

⁸ Vezi articolul lui Morny, *Unele reflecții asupra stării politice actuale* (Période initiale (1829-1848). *Quelques réflexions sur la politique actuelle* M. le comte A. de Morny. Paris, le 24 décembre 1847.

⁹ Este vorba de a 2-a ediție *Histoire de la Dacie, des Valaques transdanubiens et de la Valachie*, Berlin, 1854; vezi și ediția *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin, 1837.

¹⁰ Pe de o parte, lucrarea este un tablou al mentalității de la 1848 din țările române, iar pe de altă parte, a avut chiar ea însăși un rol în forjarea mentalităților românești.

¹¹ Corect: 1859; Палаузов Спиридон Николаевич (1818-1872).

¹² Prima ediție completă a apărut la Iași în 1853 (Gheorghe Șincai, *Hronica Românilor*, tomul I-II, Tipogr. Româno-Franceză, (caractere chirilice; titlu cu alfabet de tranziție), însă o ediție critică, definitivă lipsește.

¹³ Pe 1 octombrie 1855 a apărut, tot la Iași, ziarul *Steaua Dunării*, sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu.

¹⁴ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 2 v., f. 3.

¹⁵ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 1.

¹⁶ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 2.

¹⁷ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 3.

¹⁸ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 4.

¹⁹ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 4.

trei Imperii. Acest teritoriu extins, susține Gh. Gore, „se pare, este așezat astfel pentru a aduna între limitele sale un singur popor, care se numește pe sine în limba sa Români”²⁰, iar pământul pe care locuiesc – Țara Românească. „Am spus Români, nu fără temei, odată ce scriitorii străini, mai apoi și rușii scriu: „Rumâni” (румыны) fără nici un temei. Dacă cineva ar întreba un oarecare om simplu din țările amintite mai sus, cine este el? Acela va răspunde: Eu sunt român (я есть румын/ ja esti român)”²¹.

După cum vedem, argumentele basarabeianului Gheorghe Gore asupra originii poporului român se sprijină pe o viziune integratoare. Poporul care locuiește între frontierele naturale ale Nistrului, munții Carpați, Tisa, Dunărea și Marea Neagră are înrudire de limbă, religie, tradiție și obiceiuri. Este vorba de un singur popor, care se numește pe sine în limba sa „Români”. De aceea și intervine imediat cu o replică față de scriitorii străini, după care și rușii interpretează greșit numele de român, – numindu-i (dar și scriind, de fapt) fără temei, după cum susține autorul – „rumâny”, în loc de „români”.

Iată o conștiință clară a originilor! De aici izvorăște și o deosebită mândrie, dar și admirație față de trecutul istoric în care s-a plămădit acest neam. Pentru că teritoriul cuprins între frontierele arătate mai sus „constitua în primele secole după Hristos un stat independent, mare și puternic, în fața căruia tremura și victorioasa Romă [...]. Dacii fiind mari iubitori de libertate, erau uniți”²². Observăm că interpretările autorului asupra evenimentelor și faptelor istorice petrecute nu numai în Principatul Moldovei, ci în tot spațiul locuit de romani, indiferent de frontierele politice, sunt evaluate de pe aceleași criterii unice. Elementul de unitate, de integritate este prezent și atunci când face referință la românii basarabeni aflați sub stăpânirea rusă.

Gheorghe Gore nu lasă fără răspuns chiar și unele opinii ale contemporanilor săi, considerate de el eronate. Poporul român este „blând și primitiv”, susține el în replica dată unui autor militar rus, care a scris în revista „Russkaja beseda” (Convorbiri rusești), precum ca moldovenii sunt „nepriștitori”. Gheorghe Gore imediat precizează

că acel autor a scris despre populația din sudul Basarabiei, unde locuiesc „în mare lor majoritate coloniștii bulgari și nemți”. Cu atât mai mult găsește el necesară această precizare, pentru că „rușii nu cunosc Moldova și moldovenii. Se vede, mulți l-au și crezut”²³.

Încercările lui Gheorghe Gore nu s-au limitat doar spre a lămuri „opinia publică rusească în chestiunea originii Românilor” (Ciobanu 1992, 245), ci au mers mult mai departe. El ne-a lăsat o serie de lucrări foarte interesante privitoare la chestiunile naționale publicate în *Buletinul regiunii Basarabia* (Ciobanu 1992, 245). După cum ne mărturisește fiul său Paul Gore, acele publicații apărute în unicul buletin oficial din provincie, mai aveau scopul de „luminare a intelectualilor în privința trecutului nostru național și, mai cu seamă, arătarea tuturor celor care puteau să citească că și noi românii (tatăl meu așa a și scris întotdeauna români, și nu moldoveni) avem cultura noastră națională și că avem drept a ne mândri cu originea noastră și cu oamenii noștri mari” (Gore 2003, 212). În calitate de argument îi servesc articolele publicate de Gheorghe Gore în *Buletinul oficial* în 1866: „Numerele 12-13-14 – *Obiceiurile de nuntă la moldoveni*; nr. 28 – *Despre averile mânăstirilor moldovenești în Basarabia*; nr. 29, 33, 35, 37, 39, 43 – *Școala și educația în Basarabia începând din Moldova*; nr. 31 – *Șincai de Șinca* (dedicat lui Petru Gheorghe Leonard, amicul tatălui meu și naționalist cunoscut); nr. 40 – *Claca*; nr. 44 – *Pușkin și Negruzzi*; nr. 4 [?] – *Lupta de la Războieni*; nr. 4, 47, 49 – *Despre raporturile dintre proprietarii de pământ și muncitori de pământ și despre schimbarea proprietății în Basarabia* (Gore 2003, 213)²⁴.

Gheorghe Gore a mai scris și unele pagini despre literatura românească. A fost unul dintre puținii basarabeni cunoscători ai istoriei literaturii și curentelor contemporane românești. Din cuprinsul modestelor scrieri se desprinde lesne acea mare dragoste față de istoria și cultura neamului său. Or, tocmai acest mesaj nu putea fi agreat de cenzura țaristă, de aceea Gheorghe Gore a și fost înlăturat de la conducerea părții neoficiale a *Buleti-*

²⁰ Cuvinte subliniate în textul manuscris original.

²¹ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 5.

²² ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 5.

²³ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, f. 83 (vezi capitolul VII „Populația Moldovei de până la 1812”).

²⁴ ANICB, Fond *Pavel Gore* d. 4, 126 file (cuprinde o scurtă biografie și 14 lucrări ale lui Gheorghe Gore, traduse de fiica sa Zina (Moroianu), cu ocazia centenarului de la nașterea lui (1939); Vezi, de asemenea, Paul Gore, *Gheorghe S. Gore*, în „Paul Gore. Omul și opera”, Chișinău, 2003, p. 213.

nului regional (Poștarencu 2003, 62). Dincolo de faptul că activitatea lui Gheorghe Gore în calitate de redactor a părții neoficiale a *Buletinului basarabean* a fost de scurtă durată (7 martie 1866 - 6 decembrie 1867), el a reușit să-și afirme în paginile modeste ale presei locale atașamentul față de cultura neamului său românesc²⁵. Pentru că avea convingerea: „Cu cât pătrundem mai adânc în istoria naționalității române, cu atât găsim în ea mai multe urme și semne ale oamenilor savanți, ale eroilor viteji, ale victoriilor glorioase, ale politicii adânci și ale stabilității bărbătești. Românii basarabeni par simpli și incuți pentru că n-au nici un fel de cunoștințe despre istoria poporului român și despre istoria literaturii [...]” (Ciobanu 1992, 249-250).

S-ar cuveni să mai adăugăm ca în toată perioada de activitate în calitate de redactor al părții neoficiale a publicației, Gheorghe Gore a muncit dezinteresat, fără a fi remunerat de administrația imperială a provinciei. Acest lucru ni l-a mărturisit chiar fiul său, Paul Gore, în 1923, într-o replică la adresa doctorului I. Duscian, care publicase în „Universul” (nr. 296) un articol „1867-1868 și 1923 în Basarabia”: „[...] Am găsit câteva pasagii care sunt eronate și fiindcă privesc memoria răposatului tatălui meu, Gh. S. Gore, care în timpuri grele pentru neamul nostru în Basarabia niciodată nu ascundea sentimentele lui naționale, mă simt obligat să corectez greșelile care le-ați făcut, fără nici o îndoială pentru mine, *bona fide*” (Gore 2003, 212). Ce vrea să ne spună, de fapt, Paul Gore?

1) „Sub numele *G.G.* tatăl meu nu se ascundea. Dovadă: a) fiecare număr al jurnalului *Bessarabskie Oblastnye Vedomosti* a fost iscălit de tatăl meu ca redactor al părții neoficiale, adică literare a acestui jurnal (redactorul părții oficiale a fost vice-gubernatorul Basarabiei; b) Toate manuscrisele articolelor (originale) iscălite *G.G.*, care și acum se păstrează la mine, poartă nota cenzorului (unele articole n-au fost publicate fiind oprite de cenzor). Mai sunt articole publicate în *Bessarabskie Oblastnye Vedomosti*, care nici n-au fost iscălite <*G.G.*>. și totuși aparțineau tatălui meu ca redactor al ziarului [...]. Iscălind articolele sale [...], se folosea de inițialele lui binecunoscute nu numai de autorități, ci firește de cenzor și de public. Ară-

tarea că el „se ascundea” și că scria în „gazetă” și în „oficiul guvernatorului” Basarabiei e greșită și în ochii mei e jignitoare pentru memoria tatălui meu, un naționalist înfocat și sincer, care avea un singur defect [...], modestia exagerată” (Gore 2003, 213).

2) „Cum se constată din documentele oficiale ale tatălui meu, aflătoare la mine, în ziua de 7 martie 1866, el, având atunci titlul de „consilier titular”, a fost numit redactor al părții neoficiale a jurnalului *Bessarabskie Oblastnye Vedomosti*, fără leafă și fără orice altă indemnizare ” (Gore 2003, 213).

Dincolo de toate aceste mărturii de o veridicitate copleșitoare asupra unor crude realități ale destinului basarabean, Paul Gore, devenit el singur martor ocular al acelei epoci de tristă amintire, ne mai spune ceva foarte important privitor la felul cum noi basarabeni am supraviețuit, de fapt, în acel veac de întuneric: „Atunci în Basarabia nu exista nici un jurnal politic sau literar și tatăl meu a depus multă energie pentru a fi numit redactor al părții neoficiale a jurnalului *Bessarabskie Oblastnye Vedomosti*. Destituit din funcția de redactor al părții neoficiale al Buletinului local (*Bessarabskie Oblastnye Vedomosti*), Gheorghe Gore s-a retras în munca sa de cancelarie. Din 6 decembrie 1867 deține funcția de asesor la Judecătoria și conciliator în litigii funciare, fiind totodată și notar și membru al Judecătoriei penale regionale basarabene. A mai deținut și funcția de mediator de pace la Orhei (1878-1904) (Gore 2003, 212).

În condițiile unei aspre cenzuri asupra cuvântului scris, asupra presei din provincie, Gheorghe Gore a mai făcut o încercare disperată de a edita un periodic local. În urma unor investigații recente în Arhivele Statului din București, s-a stabilit că inițiativa editării la Chișinău a unui ziar cu titlatura de *Bessarabski vestnik* a fost întreprinsă în 1873 și aparține basarabeanului Gheorghe Gore²⁶. Este de presupus că publicistul basarabean, având o practică antrenată în anii precedenți, din perioada de redactor al buletinului regional (1866-1867), a încercat să practice această meserie, de ziarist, într-o nouă ipostază - cea de proprietar și editor de ziar (Basarab 1996, XIV-XVII)²⁷. Este

²⁶ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 9, f. 68.

²⁷ Sunt invocate unele argumente care ni-l prezintă pe Gh. Gore ca un posibil autor al unei impresionante corespondențe basarabene publicată în ziarul bucureștean „*Telegraful*” între anii 1880 și 1890.

²⁵ Cercetătorul susține, precum că Gheorghe Gore este desemnat în funcție de redactor în data de 7 august, și „nu 7 martie 1867”.

vorba despre refuzul din 18 februarie 1873 (nr. 772) a Departamentului Principal pentru Problemele Presei (subordonat Ministerului Afacerilor Interne), – recepționat la Chișinău pe 24 februarie 1873, în care se arată că „locuitorul din Chișinău, Judecătorul de Pace al județului Chișinău, consilier de stat Gheorghe Gore s-a adresat către Excelența Sa, Ministrul Afacerilor Interne, cu rugămintea de a i se permite editarea la Chișinău, sub redacție proprie, a unei gazete de orientare politico-literară, cotidian, cu titlul de *Bessarabski Vestnik* [Curierul Basarabean]. Departamentul Principal în Problemele Presei, prin prezenta, îl anunță pe cetățeanul Gheorghe Gore că demersul său readresat Ministrului Afacerilor Interne nu și-a aflat aprobare”²⁸. Documentul citat este singular în colecția cercetată (Danilov 2012, 35). Istoricul Al. Boldur a consemnat altceva: „Gh. Gore a încercat să obțină editarea unui ziar românesc la 1863 [...] în anul revoltei poloneze” (Boldur 1996, XVII). Oricum, sursele cercetate nu ne mărturisesc nimic mai mult în această privință.

Unele mărturii, deși fragmentare, stau dovadă că Gheorghe Gore era mereu atent la orice adiere de schimbare din viața culturală a provinciei. Așa se face că pe la 1866, când actorul ieșean Nicolae Luchian intenționa să vină la Chișinău pentru a prezenta un șir de spectacole, acesta a fost ajutat de către Gheorghe Gore, deoarece programul de spectacole a fost supus cenzurii (Danilov 2004, 184-190). Paul Gore a consemnat între altele: „Răsfoind [...] documentele tatălui meu am găsit două corespondențe [...]. Adresa guvernatorului Basarabiei din 29.12.1867 nr. 11058 prin care face cunoscut pe tatăl meu că general-guvernatorul, în fine, a îngăduit ca Luchian să vie cu trupa lui la Chișinău. Pomenește despre 80 de piese moldovenești, despre care a solicitat tatăl meu, care multă vreme făcea tot posibilul ca Luchian să aibă drept de a veni la Chișinău” (Gore 2003, 213).

Fără îndoială, semnificația operei scrise a lui Gheorghe Gore ar trebui raportată mai întâi la contextul cultural intern al Imperiului Rus, la specificul sistemului de administrare al administrației imperiale, care a avut un impact imprevizibil, cel puțin din punct de vedere cultural, asupra evoluției gândirii intelectuale în mediul popoarelor înglobate în frontierele politice ale imperiului. Or, pentru basarabeni anul 1812 a avut o urmare

neprevăzută de noii stăpâni: nașterea între românii basarabeni a unei „mari ambiții culturale, declanșată de spectacolul culturii ruse” (Hâjdău 2004, 219-227; Zamfirescu 2004, 4;). Acest răspuns a fost receptat în mediul basarabean încă din primele trei decenii ale veacului al XIX-lea. Alexandru Hâjdău este cel care a enunțat conceptul unui adevărat program cultural în care nu este greu să recunoaștem „ecoul românesc la ceea ce se petrece în Rusia vremii” (Zamfirescu 2004, 4). De altfel, Rusia, prin cultura și civilizația sa „este datoare nouă [...]. Lumina ei este nu numai o ofrandă, ci o restituire recunoscătoare”, constata la timpul său Alexandru Hâjdău. El le cerea românilor să devină conștienți de măreția trecutului lor (nu al strămoșilor romani) și să aspire a deveni prin spirit „una din marile culturi ale lumii” (Hâjdău 2004, 219-227). Acesta era/este mesajul „Școlii Basarabene” preluat de generațiile care au urmat după Alexandru Hâjdău.

Concluzii

În final vom încerca o raportare a operei scrise a basarabeanului Gheorghe Gore la contextul general românesc. Faptul ca tânărul Gheorghe Gore, student la Facultatea de Drept a Universității din Moscova (avea 21 de ani), pe urmele încă proaspete ale evenimentului Unirii celor două Principate (1859), și-a luat teza de licență la un subiect din istoria românilor, ne demonstrează că fapta lui nu este doar o mimare, o imitație, ci o asumare a istoriei, un act de curaj, o restituție morală față de neamul său. De aici și stăruința lui de a demonstra superioritatea culturii în Principatele Române față de cea rusească.

Din aceeași perspectivă istorică invocă mărturii, precum că numărul școlilor în Principatele Române, și mai cu seamă în Moldova, sub Vasile Lupu, era destul de însemnat; că „poporul român în trecut a stat în fruntea popoarelor civilizate, având o mare influență și la vecinii săi, mai ales prin reprezentanții săi de vază, precum Nicolae Milescu-Spătaru; Petru Movilă și Dimitrie Cantemir. Acest moment relevant, îl așează deopotrivă pe basarabeanul Gheorghe Gore alături de cei mai devotați fii ai neamului, care și-au manifestat plin dragostea față de țară de origine.

Apoi, dacă vom judeca valoarea operei scrise a lui Gheorghe Gore doar la contextul specific basarabean, atunci suntem în măsură să afirmăm că manuscrisul din arhivele bucureștene – *Viața*

²⁸ ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 9, f. 68.

socială din Moldova înainte de 1812. Considerațiile lui Gheorghe Gore/ Общественный быт Молдавии до 1812 года. Расуждение Георгия Горе (1860) – se înscrie printre puținele studii istorice cu incursiuni asupra istoriei Principatului Moldovei, scrise de basarabeni în veacul al XIX-lea sub ruși. Informațiile cuprinse în acest prețios document ne oferă o reinterpretare asupra surseilor dintr-o altă perspectivă istorică, dar și o analiză de context și de mentalitate.

Altceva este să constatăm că în arhivele bucureștene (Fondul *Pavel Gore*) se dețin multe alte probe documentare nevalorificate încă asupra vieții și activității basarabeanului Gheorghe Gore. O condiție elementară pentru restituirea moștenirii noastre culturale, dar și pentru cunoașterea și introducerea acestora în dezbaterile culturale de azi, solicită, fără îndoială, publicarea integrală a operei lui Gheorghe Gore.

Surse

Manuscris: Общественный быт Молдавии до 1812 года. Расуждение Георгия Горе (1860) (ANICB, Fond *Pavel Gore*, d. 4, 156 f.).

Bibliografie

- Basarab 1996:** Basarab. Scrisori din Basarabia, Vol. I. Ediție îngrijită de Aristița și Tiberiu (Chișinău 1996).
- Boldur 1996:** Al. Boldur, Istoria Basarabiei (București 1992).
- Ciobanu 1992:** Șt. Ciobanu, Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă (Chișinău 1992).
- Ciocanu 1989:** V. Ciocanu, Opera lui Vasile Alecsandri în mediul basarabean. In: *File de istorie literară* (Chișinău 1989), 125-127.
- Danilov 2004:** M. Danilov, Stagiunea actorului ieșean Nicolai Luchianov la Chișinău și cenzura țaristă. *Tyragetia* XIV, 2004, 184-190.
- Danilov 2012:** M. Danilov, Presa și cenzura în Basarabia. Documentar (secolul al XIX-lea - începutul secolului XX) (Chișinău 2012).
- Gore 2003:** P. Gore, Gheorghe S. Gore. In: Paul Gore. *Omul și opera* (Chișinău 2003).
- Hăjdău 2004:** Al. Hăjdău, Aduceri aminte despre gloria din trecut a Moldovei. In: Alexandru Hăjdău, *Clipe de inspirație* (București-Chișinău 2004), 219-227.
- Kogălniceanu 1837:** M. Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens* (Berlin 1837).
- Morny 1847:** A. Morny. *Période initiale (1829-1848). Quelques réflexions sur la politique actuelle M. le comte A. de Morny* (Paris 1847).
- Pelivan 1942:** I. Pelivan, Nicolae Ștefan Casso. In: *Viața Basarabiei*, nr. 5-6 (București 1942), 63-82.
- Pelivan 1992a:** I. Pelivan, Alexandru Matei Cotruță. Scurtă schiță biografică. In: *Fapte trecute și basarabeni uitați* (Chișinău: Universitas 1992), 301-318.
- Pelivan 1992b:** I. Pelivan, Nicolae Ștefan Casso. In: *Fapte trecute și basarabeni uitați* (Chișinău: Universitas 1992), 246.
- Poștarencu 2003:** D. Poștarencu, Gheorghe Gore. Date biografice. In: Paul Gore. *Omul și opera* (Chișinău 2003), 61-64.
- Șincai 1855:** Gh. Șincai, *Hronica Românilor*, tomul I-II (Iași 1855).
- Ubicini 1856:** Ab. Ubicini, *Provinces d'origine Roumaines Valachie, Moldavie, Bucovina, Transylvanie, Bessarabie* (Paris 1856).
- Zamfirescu 2004:** D. Zamfirescu, Un concept de istorie literară care cere a fi omologat: Școala basarabeană. *Literatura și arta*, 4 (3038), 29 ianuarie 2004, 4.
- Gore 1866:** Г.Г. [Георгий Горе], Свадебные обычаи у молдован. В: Бессарабские Областные Ведомости, №12, 13, 14, 1866.
- Палаузов 1859:** С.Н. Палаузов. Румынския господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении (с приложением гербов Валахии и Молдавии и перечня актов, относящихся к истории румынских господарств с XIV-XVIII в. (Санкт-Петербург 1859).

Unique manuscript from the archive of Paul Gore (1860)

Keywords: Principality of Moldavia, Bessarabia, cultural history, manuscript, Paul Gore, Gheorghe Gore.

Abstract: The archive of Paul Gore, scattered over time on various private and public collections, always aroused the interest of researchers in many fields: genealogy, heraldry, sociology, cultural history or history of Bessarabia, especially under Tsarist domination. The most valuable collections of documents are kept in the Bucharest archives (Central National Historical Archives in Bucharest – ANICB), where there are 96 documents from Gore’s family archive (1579-1945).

A significant part of the collection consists of documents containing different historical information about the life and work of Gheorghe Gore (1839-1909). The activities of Paul Gore on the cultural arena of Bessarabia (the 2nd half of the 19th century) are well known. Less known are his writings, which remained for the most part in the manuscripts. Among Paul Gore’s works we can distinguish a unique manuscript – “The public life of Moldavia until 1812: Gheorghe Gore’s reasoning” (1860). The work contains 93 pages (in the notebook), and is in fact one of the first Bessarabian historical writings on land law of the Principality of Moldavia until 1812.

List of illustrations:

Fig. 1. The title page of the manuscript “The public life of Moldavia until 1812: Gheorghe Gore’s reasoning”, Moscow, 1860 (ANICB, Fond *Paul Gore*, file no. 4, fascicle no. 2).

Fig. 2. The first page of the manuscript “The public life of Moldavia until 1812: Gheorghe Gore’s reasoning”, Moscow, 1860 (ANICB, Fond *Paul Gore*, file no. 4, fascicle no. 2).

Fig. 3. The title page of the manuscript “The public life of Moldavia until 1812: Gheorghe Gore’s reasoning”, translated into Romanian (ANICB, Fond *Paul Gore*, file no. 4).

Fig. 4. Gheorghe Gore (seated), a law student at the University of Moscow in 1857-1861 (National Archives of the Republic of Moldova, iconographic collection).

Уникальная рукопись из архива Павла Горе (1860 г.)

Ключевые слова: Молдавское княжество, Бессарабия, история культуры, рукопись, Павел Горе, Георгий Горе.

Резюме: Архив Павла Горе, рассеянный на протяжении времени по различным частным и общественным коллекциям, всегда оставался в центре внимания различных исследователей: генеалогистов, геральдистов, социологов, историков культуры, и особенно исследователей, изучающих историю Бессарабии под царским игом. Самые ценные и богатые коллекции документов хранятся в бухарестских архивах (Центральный национальный исторический архив Бухареста – ANICB). Здесь находятся 96 документов из архива семьи Горе (1579-1945 гг.).

Значительную часть коллекции составляют документы, содержащие различную историческую информацию о жизни и деятельности Георгия Горе (1839-1909 гг.). Хорошо известна деятельность Павла Горе на культурном поприще Бессарабии (вторая половина XIX века). Менее известны его писания, оставшиеся по большей части в рукописях. Среди работ Павла Горе можно выделить уникальный манускрипт – «Общественный быт Молдавии до 1812 года. Рассуждение Георгия Горе» (1860 г.). Работа содержит 93 страницы (в тетради) и является по сути одним из первых бессарабских исторических писаний по земельному праву Молдавского княжества до 1812 года.

Список иллюстраций:

Рис. 1. Титульный лист рукописи «Общественный быт Молдавии до 1812 года. Рассуждение Георгия Горе», Москва, 1860 г. (ANICB, Фонд *Павла Горе*, папка № 4, тетрадь № 2).

Рис. 2. Первая страница рукописи «Общественный быт Молдавии до 1812 года. Рассуждение Георгия Горе», Москва, 1860 г. (ANICB, Фонд *Павла Горе*, папка № 4, тетрадь № 2).

Рис. 3. Титульный лист рукописи «Общественный быт Молдавии до 1812 года. Рассуждение Георгия Горе», переведенной на румынский язык (ANICB, Фонд *Павла Горе*, папка № 4).

Рис. 4. Георгий Горе (сидит), студент юридического факультета Московского университета в 1857-1861 гг. (Национальный архив Республики Молдова, иконографическая коллекция).

08.02.2016

Dr. Maria Danilov, Institutul de Istorie, AȘM, str. 31 August, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: danilovmaria@yahoo.com

